

А. І. Федорова

АНАСТАСІЙ — ЄПИСКОП ІЗМАЇЛЬСЬКОЇ СТАРООБРЯДНИЦЬКОЇ ЄПАРХІЇ

В наш час все частіше історики звертаються до розкриття історії релігії в Україні, оскільки ця тема в радянські часи здебільшого ігнорувалася. Об'єктом дослідження стала й історія старообрядництва в Україні. Оскільки вивчення історії релігії дозволяє сформуванню сучасну релігійну політику, запозичити минулий досвід або, навпаки, прийняти уроки минулого та не допускати подібних помилок в майбутньому.

Одним з компактних місць поселення старообрядців, некрасівців на території України є регіон Південної Бессарабії. В цій статті ми зупинимось на одному аспекті історії старообрядництва в Південній Бессарабії, а саме — на вивченні історії Ізмаїльської старообрядницької єпархії, оскільки ця проблема є малодослідженою, чим також пояснюється її актуальність.

Як відомо, історію чинять особистості. Однак про рядових людей будь-якої події, явища дуже мало відомостей, документальних, достовірних даних, а про людей, що стояли на чолі якогось історичного процесу, матеріалів набагато більше, тому історик і звертається до характеристики видатної особистості. До того ж в особі лідера ніби персоніфіковані більш загальні процеси.

У відповідності до вищесказаного при характеристиці діяльності Ізмаїльської єпархії, перш за все, звертаєш увагу на єпископів, які нею керували, тому предметом дослідження представленої статті став єпископ Анастасій (08. 03. 1881-14. 02. 1906), котрий керував єпархією найдовше — 25 років, всіляко намагався тримати старообрядництво в міцності. Ця особистість не була предметом спеціальної уваги, про Анастасія ми лише можемо знайти загальні відомості в енциклопедичних виданнях [1]. Основним джерелом для висвітлення даної особи стали статті, місіонерські звіти, що друкувалися в регіональному журналі “Кишиневские епархиальные ведомости”, хоч, слід зазначити, що до них слід досить критично ставитися, оскільки вони написані з позицій синодальної церкви.

Отже, метою цієї статті є подання характеристики старооб-

рядницького єпископа Анастасія та його діяльності в Ізмаїльській єпархії.

Анастасій (прізвище — Лебедев) народився 1839 р. в родині селян-старообрядців д. Іванщино Богородського повіту Московської губернії. Займався мануфактурною торгівлею. В 17 років переїхав до Славського монастиря (Румунія), де отримував виховання та навчання. Перебуваючи в монастирі, у вільний від занять час, він багато читав та вивчав гравірувальну та палітурну справу. В 1857 р. прийняв іноцький постриг.

В останній третині XIX ст. перед старообрядцями стояло чільне питання про влаштування власної друкарні, оскільки розташування видань лише в чужих типографіях не могло їх задовольнити. Намаганнями Андрія Ларіоновича Шутова (єп. Антоній) и Онисима Васильовича Швецова (єп. Арсеній Уральський) така типографія була створена в 1875 р. в старообрядницькому Никольському монастирі в Мануйлівці. Історію створення друкарні та участі в цьому процесі Анастасія описують таким чином: “Відразу ж після ухвалення постриження, інок Анастасій (майбутній єпископ Ізмаїльській) був призначений єпископом Антонієм (Шутов) в свою канцелярію в навчання до О. Швецова для того, щоб згодом зробити його коректором в типографії, яку Антоній мав намір заснувати за межами Росії. Після навчання Анастасія відправили за кордон, купивши йому друкарський верстат і забезпечивши значною сумою грошей для започаткування типографії. Але справа у Анастасія не пішла і єпископ Антоній розпорядився передати друкарське устаткування в Мануйлівській монастир. Тут під керівництвом архімандрита Ісаї й була організована типографія” [2].

Чому у Анастасія справа не вдалася, відомостей нема. Однак ми можемо констатувати той факт, що організаторськими здібностями він володів, оскільки з дитинства займався мануфактурною справою.

Анастасій був досить освіченою людиною, про що говорить, зокрема, той факт, що в 1873 р. в Яссах (Румунія) він видав свою книгу “История благочестивого священства”.

В 1874 р. архієпископом Віссаріоном Анастасій був поставлений в ієродиякони, а через рік був обраний та посвячений в ігумени Петропавлівського монастиря, що існував поблизу Вилкова (суч. Кілійський р-н Одеської обл.). Після смерті ар-

хієпископа Віссаріона, за проханням всіх некрасівських старообрядницьких общин, Анастасій був поставлений в єпископи на Ізмаїльську кафедру 8 березня 1881 р. єпископом Кавказьким Силуяном.

Анастасій був енергійною особою, брав активну участь майже у всіх найбільш великих подіях та соборних справах старообрядницької церкви того часу. Наприклад, коли в 1897 р. постало питання про заняття вакантної Уральської та Оренбурзької кафедри, Всенародним зібранням кандидатом на архієрейський сан був одногосно обраний священноінок Арсеній. Але, згідно церковним канонам, для поставлення архієрея недостатньо його обрання лише мирським народом, потрібно затвердження кандидатури нового архієрея на соборі єпископів, а при неможливості зібратися вони повинні грамотами підтвердити свою згоду на хіротонію. Всі російські ієрархи виявили одностайну згоду на хіротонію о. Арсенія Уральського (Швецова). Не залишився осторонь і Анастасій (котрий, як ми зазначали, мав справи з цією особою), він, зокрема, написав таку резолюцію: “Всепокорнейше прошу і благаю Ваше Високопреосвященство невідкладно виконати поважне прохання уральських і оренбурзьких жителів” [3].

Єпископ Анастасій досить впевнено почував себе на посаді, вільно відправляв службу в регіоні, що не дуже подобалось урядовим структурам, оскільки старообрядництво намагалися знищити.

Ситуація, коли старообрядці користувалися тими ж самими правами, що й православні, як то було в Ізмаїльському повіті, не могла задовольняти і синод. У 1893 р. постало питання про заборону публічного існування “австрійської поповщинської секти в Ізмаїльськом повіті, і послідовників оної зрівняти там в їх правах з розкольниками того ж толку в імперії” [4]. Однак пропозиція не знайшла підтримки, можливо, уряд не хотів йти на відкритий конфлікт зі старообрядцями прикордонної території. 10 квітня 1894 р. за старообрядцями окресленої території знову підтверджують даровані раніше привілеї [5].

Про єпископство Анастасія П. М. Батюшков писав: “лжеєпископ ізмаїльський Анастасій вільно відправляє функції свого служіння, іменуючись, на жаль, навіть в офіційних паперах неприсвоєним йому саном” [6]. Під “неприсвоєним саном” ма-

ється на увазі сан єпископа, яким називався Анастасій, що на думку апологетів офіційної православної церкви є неприпустимим для розкольників, оскільки їх ієрархія незаконна.

З цього приводу досить показовим є наступний факт: під час коронації імператора Миколи II (1894-1918), старообрядці Ізмаїльського повіту здійснили урочисту службу за государя-імператора та надіслали телеграму, яка була підписана: “Духовный Николаевской церкви Епископ Анастасий, старосты церкви: Бочаров, Григорьев и Белов” [7]. Міністру внутрішніх справ було доручено під час коронації надсилати відповіді на телеграми-поздоровлення. Однак ізмаїльські старообрядці не отримали від нього повідомлення. Замість цього обер-прокурор урядового синоду К. П. Победоносцев надіслав припис бессарабському губернатору — “зробити розпорядження до оголошення означеному в телеграмі Анастасію, що він не має права іменувати себе єпископом, звертаючись до особи Государя Імператора, бо єпископство його не законне” [8], що і було зроблено. Цей факт підтверджує невизнання старообрядницької ієрархії з її єпископами, священниками не лише синодом, а й російським урядом та констатує неприпустимість ставлення в один ряд єпископів синодальної та старообрядницької церков.

Анастасій відігравав визначну роль серед старообрядців, мав на них могутній вплив, слідкував за положенням старообрядництва в єпархії, намагався владнати будь-які конфлікти. Саме йому належить ідея скликання собору окружників та протиокружників в Кишиневі 6-го травня 1887 р., на який був запрошений також єпископ Балтський Кирило [9]. На цьому соборі намагалися покласти край поділу австрійської ієрархії на окружників та протиокружників, укласти мир між ними, однак примирення не було досягнуто.

На початку 1899 р. 50 родин м. Кілія вийшли з окружницького толку внаслідок протиріч між двома священниками — Фомою та Іларіоном. Як зазначає Ф. Воловей, не мирились вони між собою, головним чином, через прибутки [10]. Відносини між цими священниками загострились ще у 1897 р. На бік священика Фоми став єпископ Анастасій, який і дав пораду прибічникам Фоми звернутися до митрополита Білокриницького Афанасія зі скаргою на Іларіона. Цю скаргу кілійських старообрядців митрополит в січні 1898 р. надіслав освяченому собо-

ру старообрядницьких російських єпископів на розгляд через єпископа Арсенія Уральського. 20 березня 1898 р. собор, розглянувши скаргу, постановив заборонити священство Іларіона [11]. Але рішенню цього Собору Іларіон не підкорився, а перейшов разом зі своїми прибічниками до противоокружників, де був прийнятий противоокружницьким єпископом Петром Куреньовським. Внаслідок цього кількість окружників південного регіону зменшилась на 200 душ порівняно з попередніми роками. З цього можна зробити висновок, що намагання Анастасія виявилися марними: процес розпаду прибічників Білокриницької єпархії на окружників та противоокружників все більше поглиблювався. Остаточне перемир'я між ними було досягнуто лише після собору 1906 р.

Місіонер В. Праведний зазначав: “розкол старовірів у Бессарабії знаходився в незайманій міцності”, що усвідомлювали, на його думку, і самі старообрядці, а єпископ Анастасій Ізмаїльський внаслідок цього знаходив можливість похвалитися перед російськими “владиками”, своїми колегами, що поки ще “в его пастве древлеправославие состоит в девственной старине, что в его стаде еще не появлялись волки-расхитители...” [12].

Місіонерів Бессарабії дивував той факт, що місцеві старообрядці не тільки ні в чому не відстають від загальноросійських, але й перевершують їх. Ця перевага полягала, насамперед, в тому, що, якщо у глибині Росії старообрядницькі видання вважались рідкістю та їх взагалі дуже важко придбати, то в Бессарабії завдяки знов-таки близькості кордону, такі видання легко і без перешкод поширювалися. Про це свідчить, наприклад, такий факт: твір О. Швецова “Истинность старообрядствующей иерархии”, своєрідна апологія старообрядництва, що слугувала посібником у боротьбі з місіонерами, став відомим липованам (*регіональна назва старообрядців — А. Ф.*) в тому ж році, що й був виданий. Також розповсюджувалися статті М. Каптерева, проф. Московської духовної академії [13]. Старообрядці дуже часто захищалися від місіонерів непідцензурними закордонними виданнями. Так, в кінці 1896 р. серед православних та старообрядців Ізмаїльського повіту була розповсюджена брошура “Нечто об единоверии и единоверцах”, що складала відбиток із окремих номерів старообрядницької газети “Слово

правды” за 1896 р., яку видавав Ф. Мельников. В цій брошурі робилися напади на єдиновір’я [14]. Про кількість старообрядницької літератури в регіоні можуть розповісти наступні цифри: за 1898-1900 рр. Ф. Воловей у м. Ізмаїл конфіскував більше тисячі примірників “Церковних питань в Росії”, що були видані у м. Браїлі в Румунії (скільки ще залишилося літератури в схованках, можемо лише здогадуватися!). Значну роль у розповсюдженні та поширенні старообрядництва відігравали газети та журнали, що видавалися старообрядцями. З кінця XIX ст. через румунський кордон почали переправляти газету “Слово правды”, яку видавав Ф. Мельников в Браїлі [15]. Отже, можемо підсумувати, що старообрядці Південної Бессарабії були дуже добре озброєні необхідною літературою, що давало їм змогу бути підготовленими до бесід з місіонерами. Відомо, — чудова бібліотека існувала при Кугурлуйському монастирі.

На протипагу протирозкольніцьким місіонерам у 1901 р. за дорученням єпископа Анастасія [16] був призначений на посаду “протиниконіанського” мандруючого місіонера священноінок Кугурлуйського монастиря Веніамін Резанов, який їздив по всьому Ізмаїльському повіту та проводив бесіди зі старообрядцями до або після бесіди з ними православного місіонера.

Анастасій відомий також як підприємлива людина. Про це свідчать дані місіонерів про те, що він був виноградарем та виноробцем, тримав чудові виноградники, дбайливо доглядаючи за ними [17]. В місіонерському звіті за 1902 р. зазначається, що авторитет Анастасія трохи підупав внаслідок його занять комерцією, а саме — він на публічних торгах при Кишинівському окружному суді придбав паровий млин, який знаходився на головній вулиці Ізмаїлу. Єпископ багато часу віддавав млину, тому влаштував при ньому окрему келію для себе [18]. Звісно, що місіонери ці заняття не схвалювали, звинувачували Анастасія в тому, що він не займається єпархією.

Освяченим Собором 24 серпня 1901 р. Анастасію тимчасово було доручено управляти Київською і Балтською єпархіями, що говорить про його безперечний авторитет серед старообрядців. Помер він у 1906 р.

Роблячи висновки, зазначимо, що єпископ Анастасій, перебуваючи на Ізмаїльській кафедрі, намагався тримати старообрядництво в єпархії в належному стані, в міцності, вирішував

усі негаразди, влаштував посаду протиниконіанського місіонера для захисту старообрядництва. Можна відзначити, що за його правління єпархія розцвіла, старообрядці почували себе досить впевнено. Окрім того, що він брав участь у всіх визначних подіях регіону, він користувався авторитетом усього старообрядницького світу.

Щодо перспектив подальшого дослідження, то можна виділити проблему висвітлення діяльності інших старообрядницьких єпископів Ізмаїльської єпархії.

Джерела та література:

1. Старообрядческие иерархи / Сост. Писаревский А. Ю. — М: Старообрядч. тип., 2002. — С. 19; Архиепиеи Русской Православной Старообрядческой Церкви в 1846 — 2002 // <http://www.starobrad.ru>
2. Летопись событий происходящих в расколе // Братское слово. — 1886. — №5. — Цит. за: Книгопечатание второй половины XIX — начала XX вв. Книгопечатание старообрядцев белокриницкой иерархии // <http://heritage.eunnet.net>
3. Російський державний архів давніх актів. — Ф. 1475. — Оп. 1. — Спр. 174. — Арк. 6 зв. — Цит. за: Дмитрий Урушев. Долг послушания. Дело о хиротонии епископа Арсения Уральского // <http://www.portal-credo.ru>
4. Мероприятия к искоренению раскола и сектантства (Извлечение из Всеподданейшего отчета Г. Обер-Прокурора Святейшаго Синода за 1892 и 1893 годы) // КЕВ. — № 7. — отд. неоф. — С. 228 — 229.
5. Отчет Миссионерского Комитета Кишиневской епархии за 1894 год // КЕВ. — 1895. — №14 — 15. — отд. оф. — С. 253.
6. Ав. Стадницкий. Библиография. Бессарабия. Историческое описание. С высочайшего соизволения издано при министерстве внутренних дел. Посмертный выпуск исторического издания П. Н. Батюшкова. — Петербург, 1892 // Кишиневские Епархиальные Ведомости (далі -КЕВ). — 1892. — №23. — С. 580.
7. Ф. Воловей. Разбор объяснения старообрядца по поводу ответа К. П. Победоносцева на поступившую на Высочайшее Имя телеграммы от измаильских старообрядцев // КЕВ. — 1897. — № 9. — Отд. неоф. — С. 237.
8. Там само. — С. 239.
9. Первый съезд миссионеров Кишиневской епархии в г. Кишиневе с 1-го по 7-е июня 1893 года // КЕВ. — 1893. — №14. — Отд. неоф. — С. 474.
10. Ф. Воловей. Отчет епархиального миссионера южного района Кишиневской епархии за 1900 год // КЕВ. — 1901. — №18. — Отд. оф. — С. 433.
11. Там само. — С. 433-434.

12. В. Праведный. Из жизни бессарабских раскольников // КЕВ. — 1892. — №11. — Отд. неоф. — С. 258
13. Там само. — С. 259-260.
14. Извлечение из отчета миссионерского комитета Кишиневской епархии за 1897 год // КЕВ. — 1899. — №1-2. — отд. неоф. — С. 54.
15. И. Сахаров. Несколько слов по поводу министерского циркуляра относительно раскольников // КЕВ. — 1901. — №5. — Отд. неоф. — С. 93.
16. Отчет о деятельности миссионера южного района Кишиневской епархии за 1901 год // КЕВ. — 1902. — № 5. — Отд. оф. — С. 150; Раскол и противораскольническая миссионерская деятельность в южной части Бессарабии в 1902 году по отчету миссионера священника Феодосия Воловея // КЕВ. — 1903. — №5. — Отд. неоф. — С. 122.
17. Ав. Стадницкий. Состояние раскола и сектантства в Бессарабии по миссионерским отчетам за 1889 год // КЕВ. — 1890. — №14-15. — Отд. неоф. — С. 643.
18. Раскол и противораскольническая миссионерская деятельность в южной части Бессарабии в 1902 году по отчету миссионера священника Феодосия Воловея // КЕВ. — 1903. — №5. — Отд. неоф. — С. 125.

Анотації

***Федорова А. И.* Анастасий — епископ Измаильской старообрядческой епархии.**

В статье анализируется всесторонне деятельность епископа Измаильской старообрядческой епархии Анастасия (1881 — 1906), акцентируется внимание на его усилиях по укреплению старообрядчества в регионе Южной Бессарабии.

***Phedorova A. I.* Anastasiy, the the bishop of Izmail old-believers diocese.**

In the article the activity of Anastasiy (1881 — 1906), the bishop of Izmail old-believers diocese, is analysed comprehensively, attention being paid to his efforts of strengthening of the old-belief in the region of South Bessarabia.